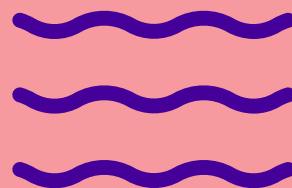
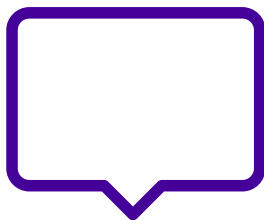
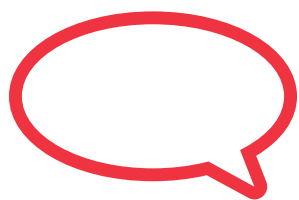

Includere. Diversitate.

Îndrumar pentru instituțiile de
învățământ superior
participante la programul
Erasmus+

CONȚINUT

Introducere: de ce acest îndrumar despre includere și diversitate?	3
Termeni cheie I&D	5
Barierile care pot sta în calea participării la mobilități?	14
Participanți cu oportunități reduse	17
Principii asumate de universități și studenți	18
Criterii de încadrare în categoria „oportunități reduse”	19
Documente justificative pentru încadrarea în categoria „oportunități reduse”	22
Sume suplimentare „top-up” pentru participanți cu oportunități reduse	23
Participanți la mobilități incoming din Ucraina	24
Sprijin pentru transport pentru studenți cu oportunități reduse	24
Sprijin pentru includere destinat participanților	25
Sprijin financiar complementar prin Programul Educație și Ocupare	27
Măsuri pentru sprijinirea includerii și diversității	29
Studiu de caz: Universitatea de Vest din Timișoara	31
Experiențe ale unor studenți cu oportunități reduse	34
Check-list includere și diversitate	38
Profilul ofițerului de includere și diversitate	41
Materiale și resurse utile	46

INTRODUCERE

DE CE
ACEST
ÎNDRUMAR
DESPRE
INCLUDERE &
DIVERSITATE?

Programul **Erasmus+ 2021-2027** promovează egalitatea de șanse și de acces, includerea, diversitatea și tratamentul echitabil pentru toate categoriile de participanți la mobilități.

Prin semnarea **Cartei Universitare Erasmus+ (ECHE)**, universitățile care participă la Programul Erasmus+ și-au asumat respectarea și sprijinirea principalelor priorități: Includere și Diversitate; Transformare digitală; Mediul și combaterea schimbărilor climatice; Participarea la viața democratică, valorile comune și angajamentul civic.

Totodată, statele membre ale Uniunii Europene sunt parte la Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități și recunosc dreptul la egalitate și la participare în educație al acestora.

În domeniul universitar, respectarea dimensiunii incluzive este strâns legată de înțelegerea termenilor-cheie și aprofundarea acestora, de combaterea barierelor socio-economice și a discriminării, de sprijinirea echității și a egalității de șanse.

Instituțiile de învățământ superior sunt încurajate să identifice și să adreseze nevoile specifice ale persoanelor cu oportunități reduse, să stabilească indicatori și măsuri concrete pentru susținerea acestora.

Includerea acestora nu trebuie să omită faptul că grupul țintă nu este omogen, întrucât sexul, naționalitatea, nevoile, statutul social al persoanelor sunt diferite. Mai mult, există posibilitatea ca unele grupuri, precum persoanele cu tulburări psihice sau care suferă de dizabilități multiple (de ex. motorii și intelectuale) să fie mai slab reprezentate în raport cu altele.

Informarea completă și eficientă, accesul facil la informații, utilizarea echipamentelor, a designului incluziv și a infrastructurii speciale (rampe de acces, spații adaptate nevoilor persoanelor cu dizabilități motorii, utilizarea aplicațiilor software pentru persoane cu dizabilități vizuale sau auditive, sprijinul financiar suplimentar etc.) și schimbul de bune practici în domeniu pot reprezenta câteva exemple de măsuri pentru sprijinirea includerii la nivelul universităților.

Acest material cuprinde informații destinate implementării priorității Includere și Diversitate la nivelul instituțiilor de învățământ superior, urmărind complementaritatea cu Ghidul Programului Erasmus+.

TERMENI CHEIE I&D

Într-o formă sau alta suntem toți afectați de stereotipuri și prejudecăți. Pentru dezvoltarea unor contexte incluzive în proiecte, sunt importante **conștientizarea și clarificarea** unor termeni importanți.

Lista de termeni din paginile următoare nu este exhaustivă*, dar a fost aleasă ținând cont de specificul programului Erasmus+.

* clarificările de termeni propuse în acest capitol sunt preluate din materialul publicat de ANPCDEFP: "Includere. Diversitate. Întrebări. Recomandări."

Derularea unor proiecte cu componentă de includere și diversitate presupune o bună pregătire. În diferite contexte vă veți întâlni, cel mai probabil, cu termenii de mai jos. Pentru explorarea și înțelegerea acestora trebuie alocat timp pentru învățare.

Includere

Includerea înseamnă respectarea și prețuirea identităților și experiențelor diverse, care fac posibilă participarea deplină a tuturor persoanelor. Este un proces care implică acțiuni și demersuri de includere a persoanelor care, posibil, au fost anterior excluse.

În cadrul programului Erasmus+, includerea pune accent pe participanții cu oportunități reduse, considerați dezavantajați în comparație cu semenii lor întrucât se confruntă cu unul sau mai multe obstacole de excludere.

În domeniul universitar, includerea pune accent pe:

- studenți cu oportunități reduse, dezavantajați din cauza obstacolelor de ordin financiar, social și nu numai;
- persoane cu nevoi speciale, care necesită resurse suplimentare pentru participarea la mobilități, din cauza dizabilităților, bolilor cronice, afecțiunilor psihice etc.;

Pentru ca includerea să se întâmple cu succes, este necesară înțelegerea dinamicii dintre excluderea socială și modul în care diferențele de putere și de privilegii îi influențează pe participanții cu oportunități reduse.

Diversitate

Diversitatea include toate modurile în care oamenii diferă unii de ceilalți și cuprinde toate caracteristicile care diferențiază un individ sau un grup de un altul. Diversitatea nu se referă doar la gen, rasă, vârstă, etnie, statut sau orientare sexuală; aceasta include și religia, statutul socio-economic, educația, limba, aspectul fizic, starea civilă și familială, precum și diferențele în perspective, afilierea politică sau culturală și valorile etc. Implementarea unor proiecte incluzive presupune înțelegerea și prețuirea diferențelor umane.

Excludere socială

Excluderea socială este un proces prin care unele persoane sunt împinse la marginea societății și împiedicate să participe pe deplin din motive legate de sărăcie, lipsa competențelor, lipsa oportunităților de învățare sau ca urmare a discriminării. Aceste persoane au acces redus la factorii de decizie și se simt adesea neputincioase.

Excluderea socială este o combinație de politici, sisteme, structuri, atitudini și comportamente care determină ca unele persoane să fie marginalizate, lăsate în urmă.

Rasism

Rasismul este credința că membrii diferitelor *rase* au caracteristici, abilități sau calități specifice acelei *rase*. Rasismul implică aproape întotdeauna ideea că unele rase sunt superioare, iar altele sunt inferioare.

Rasismul implică un grup care are puterea de a aplica discriminare sistematică prin politicile și practicile instituționale ale societății și prin modelarea credințelor și valorilor culturale care susțin acele politici și practici rasiste.

Rasismul instituțional este despre cum politicile și practicile instituționale duc la rezultate diferite pentru diferite grupuri rasiale. De exemplu, politicile instituționale s-ar putea să nu menționeze niciodată vreun grup rasial, dar efectul lor este de a crea avantaje pentru unele categorii și opresiune și dezavantaje pentru persoanele din grupuri clasificate drept alte categorii.

Rasist

Cineva care crede că alte rase nu sunt la fel de bune ca ale lor și, prin urmare, le tratează nedrept.

Antirasist

Cineva care susține politici și acțiuni care exprimă ideea că grupurile rasiale sunt egale și elimină inechitatea rasială.

Egalitate. Echitate

Echitatea promovează justiția, imparțialitatea și corectitudinea în cadrul procedurilor, proceselor și distribuției resurselor de către instituții sau sisteme. Abordarea problemelor de echitate necesită o înțelegere a cauzelor fundamentale ale disparităților de rezultate în cadrul societății noastre.

Spre deosebire de egalitate, care înseamnă a oferi tuturor același acces și același tip de resurse, echitatea înseamnă a oferi tuturor oamenilor accesul și resursele de care au nevoie.

Echitatea ia în considerare factorii structurali care favorizează anumite grupuri și marginalizează alte grupuri. Astfel, tratamentul just / justiția ar putea necesita un tratament inegal pentru diferite grupuri sau indivizi pentru a se asigura că fiecare dintre ei are acces la aceleași oportunități.

Fără echitate și fără a lua în considerare diferențele de privilegii ale celor implicați, nu putem vorbi cu adevărat despre includerea oamenilor în organizații, programe sau proiecte.

Bias

Prejudecățile sunt scurtături mentale care apar conștient sau inconștient. De exemplu, când ești la supermarket și alegi legume, creierul tău te direcționează automat către roșiile roșii, deducând că acestea ar fi cele coapte. Cu toate acestea, aceste tipuri de comenzi rapide sunt periculoase atunci când vine vorba de a judeca alte persoane. Prejudecățile sunt create de-a lungul vieții prin intermediul proceselor de socializare și prin expunerea la media.

Adesea, aceste prejudecăți funcționează fără a fi conștientizate. De aceea ele sunt numite prejudecăți inconștiente sau biasuri implicite. Este important de reținut că toți avem prejudecăți inconștiente. Primul pas îl constituie conștientizarea biasurilor implicite.

Bias-uri implicite

Cunoscute și sub denumirea de bias-uri / prejudecăți inconștiente sau ascunse, bias-urile implicite sunt asocieri negative pe care oamenii le dețin fără să știe. Ele sunt exprimate automat, fără conștientizare.

Stereotip

Stereotipurile sunt credințe comune despre anumite grupuri și pot fi pozitive, negative sau neutre. Deși pot fi utile, este important să ne amintim că stereotipurile sunt generalizări care nu vor fi întotdeauna valabile pentru fiecare caz individual.

În psihologia socială, un stereotip este o credință fixă, o generalizare despre un anumit grup, clasă sau categorie de oameni. Prin stereotipuri deducem că o persoană deține o serie întreagă de caracteristici și abilități despre care presupunem că se aplică tuturor membrilor acelui grup.

Un avantaj al stereotipului ar fi că ne permite să răspundem rapid unor situații, deoarece este posibil să fi avut o experiență similară înainte.

Un dezavantaj este că ne face să ignorăm diferențele dintre oameni; prin urmare, gândim lucruri despre oameni care ar putea să nu fie adevărate și generalizăm.

Utilizarea stereotipurilor este o modalitate prin care simplificăm lumea, pentru că ele reduc cantitatea de procesare, reflecție, gândire - esențiale când întâlnim o persoană nouă. Stereotipurile duc la categorizarea socială - unul dintre lucrurile care contribuie la formarea de prejudecăți și comportamente discriminatorii. Stereotipurile duc, de asemenea, la o mentalitate de tip „ei” și/vs „noi”, care duce la formarea de grupuri interne și externe.

Stereotipurile pot dispărea atunci când avem acces la informații despre o categorie asupra căreia acestea se manifestă.

**UTILIZAREA
STEREOTIPURILOR ESTE O
MODALITATE PRIN CARE
SIMPLIFICĂM LUMEA
SOCIAL.**

Prejudecată

O prejudecată este o judecată pe care o facem cu privire la o altă persoană sau față de alte persoane fără să o/le cunoaștem cu adevărat. Prejudecățile pot avea un caracter negativ sau pozitiv, sunt „învățate” încă din copilărie ca parte a procesului nostru de socializare și sunt foarte greu de modificat sau înlăturat. Prin urmare, este important să fim conștienți că le avem.

Pentru a explica acest concept, ar putea ajuta să examinăm cât de profund ne cunoaștem toți prietenii. S-ar putea să avem diferiți prieteni pentru diferite ocazii: pentru a merge la cinema, pentru a ne plimba, pentru a primi ajutor la teme, pentru a juca fotbal sau a merge la concerte. Știm ce muzică ascultă prietenii cu care mergem la fotbal sau doar ghicim? Făcând presupuneri, procesul de cunoaștere devine ușor și comun. Dacă este atât de simplu să faci presupuneri despre prieteni, gândește-te cât de ușor este să faci judecăți false despre oameni pe care nu îi cunoști.

Prejudecățile și stereotipurile sunt scheme care ne ajută să înțelegem realitatea; când aceasta nu corespunde prejudecăților noastre este mai ușor pentru creierul nostru să ne schimbăm interpretarea realității decât să schimbăm prejudecata. Prejudecățile ne ajută să completăm informații când nu le avem pe toate.

Spre deosebire de stereotipuri, prejudecățile sunt mai înrădăcinate în procesele noastre de gândire și acționează ca un ecran prin care vedem realitatea. Acest ecran ne împiedică să vedem realitatea așa cum este și să ne schimbăm percepții atunci când avem acces la informații. Acest lucru se întâmplă pentru că vedem distorsionat prin ecranul creat de creierul nostru.

Aliat

Cineva care își asumă angajamentul și efortul de a-și recunoaște privilegiul (pe baza de gen, clasă, rasă, identitate sexuală etc.) și lucrează ghidat(ă) de principii ale solidarității cu grupurile marginalizate, în lupta pentru dreptate și respectarea drepturilor omului. Aliații înțeleg că este în interesul lor să pună capăt tuturor formelor de opresiune, chiar și celor de care ar putea beneficia în mod concret.

Aliații își asumă să reducă propria lor contribuție conștientă și inconștientă la perpetuarea stereotipurilor, prejudecăților, opresiunii grupuri defavorizate și marginalizate. Aliații investesc în consolidarea cunoștințelor și conștientizării acestor acțiuni, mai întâi pentru sine și apoi împreună cu ceilalți.

Aliații nu sunt (neapărat) parte din grupul marginalizat, grupul față de care este manifestată opresiunea. De exemplu, dacă nu fac parte din comunitatea LGBTQIA nu înseamnă că nu pot fi aliat al demersurilor de respectare a drepturilor oamenilor din comunitate.

Discriminare

Discriminarea este tratamentul inegal al membrilor diferitelor grupuri în funcție de rasă, gen, clasă socială, orientare sexuală, abilitate fizică sau mintală, religie și alte categorii.

Discriminarea mai este definită ca „tratament sau considerație dezavantajoasă”. Este opusul egalității. Atunci când un anumit grup nu se poate bucura pe deplin de drepturile omului, acest lucru constituie un act de discriminare. Discriminarea poate fi directă, indirectă sau structurală. Discriminarea este o încălcare a drepturilor omului. Discriminarea reprezintă stereotipurile și prejudecățile puse în acțiune.

Discriminare directă

Vorbim despre cineva care este tratat incorect ca urmare a unei politici sau a unei decizii care se aplică direct „oamenilor ca ea/el/ei”. De exemplu:

- „Fără examinări medicale pentru romi.”
- „Nu acceptăm imigranți la această școală.”
- „Toți romii trebuie să-și furnizeze amprente digitale.”
- „Femeile vor trebui să treacă un test fizic pentru a aplica pentru acest post. Bărbații nu au nevoie.”

Discriminare indirectă

Vorbim despre discriminare indirectă când există politici și decizii publice care au ca efect dezavantajarea anumitor membri ai populației / societății, chiar dacă membrii respectivi nu sunt „numiți” direct, iar politicile respective par „rezonabile”. De exemplu:

- „Nu vom oferi asistență medicală sau tratament persoanelor care nu au o adresă permanentă.” (discriminare împotriva persoanelor fără adăpost și, probabil, solicitanților de azil / unor persoane de etnie romă / imigranților etc.)
- „Interviurile vor avea loc la etajul 5. Nu există lift.” (discriminarea persoanelor cu dizabilități locomotorii.)

Intersecționalitate

Un cadru pentru conceptualizarea unei persoane, a unui grup de oameni sau a unei probleme sociale ca fiind afectat/ă de o serie de acțiuni de discriminare și dezavantaje. Acest lucru ține cont de identitățile și experiențele suprapuse ale oamenilor pentru a înțelege complexitatea prejudecăților cu care se confruntă.

Termenul a fost inventat pentru prima dată de profesorul de drept și teoreticianul social Kimberle Crenshaw în „Demarginalizing The Intersection Of Race And Sex: A Black Feminist Critique Of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory And Antiracist Politics.”

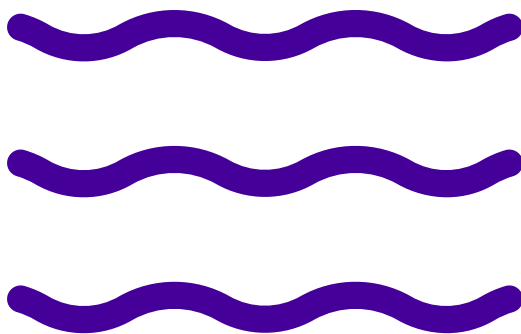
De exemplu, o persoană poate să fie, concomitant, discriminată pe bază de etnie, sex, dizabilitate – o femeie de etnie romă în scaun cu rotile. Accesul incluziv și echitabil la oportunități va fi influențat fie de toate cele 3 criterii concomitant, fie de câte 2.

Cultură

Un sistem social de semnificații și obiceiuri care este dezvoltat de un grup de oameni pentru a-i asigura adaptarea și supraviețuirea. Aceste grupuri se disting printr-un set de reguli nerostite care modelează valori, credințe, obiceiuri, modele de gândire, comportamente și stiluri de comunicare, cuprinzând religia, mâncarea, îmbrăcămintea, limbajul, căsătoria, muzica și comportamentul.

Când vrem să creăm un cadru incluziv este important să luăm în considerare aspectele fiecărei culturi reprezentate în contextul respectiv (fie că este vorba despre un training, un proiect mai larg, o întâlnire sau orice altă activitate). E important să facem acest exercițiu de documentare și reflecție și să ne asigurăm că fiecare persoană se simte în siguranță, văzută, respectată, inclusiv prin modul în care cultura îi este reprezentată și respectată în spațiul creat.

Putere și privilegiu

Opresiunile istorice și sistemice care marginalizează oamenii au două mecanisme puternice, pe care le puteți numi „putere” și „privilegiu”. Privilegiul poate fi definit ca avantaje, beneficii și drepturi necâștigate acordate persoanelor care aparțin anumitor grupuri sociale.

Privilegiul ia adesea forma unui tratament inechitabil din partea instituțiilor și a accesului inegal la oportunități. Adesea aceste inechități sunt înrădăcinate în părtiniri și inechități sistemice. Privilegiul este ceva ușor de observat atunci când nu îl ai, dar când aparțineți unui grup social care are o mulțime de privilegii, puteți cu ușurință să le ignorați.

Oamenii care au mai multe privilegii au și mai multă putere. Puterea poate fi înțeleasă drept capacitatea cuiva de a influența sau controla oameni, evenimente, procese sau resurse. Individual, aveți diferite niveluri de putere în diferite situații.

E SUFICIENT SĂ CUNOȘTI ACESTE CONCÉPTE? NU!

E necesar să reflectezi asupra lor, asupra propriilor valori și credințe, asupra viziunii, misiunii și valorilor organizației din care faci parte și asupra modului în care te raportezi - personal și organizațional - la includere și diversitate.

Două lucruri pe care este esențial să le faci, la nivel personal și în organizație:

REFLECTAȚI!

Includerea și diversitatea sunt teme care necesită introspecție. E important să privești cu sinceritate la propria persoană, să îți pui întrebări legate de I&D, să îți conștientizezi valorile, motivația personală, credințele și limitele.

DEZBATEȚI!

La nivel organizațional este important să stabiliți în echipă cum se reflectă această prioritate Erasmus+ în viziunea și misiunea universității, să conștientizați motivația comună, principiile și valorile în funcție de care vă ghidați și să stabiliți o abordare la nivel instituțional.

BARIERELE **CARE POT STA** **ÎN CALEA** **PARTICIPĂRII** **LA MOBILITĂȚI**

Eliminarea barierelor din calea învățării și participării la mobilități reprezintă unul dintre obiectivele Programului Erasmus+. Această țintă poate fi atinsă prin crearea mediilor incluzive la nivelul universităților.

Universitățile sunt încurajate să adopte măsuri pentru înlăturarea barierelor, creșterea accesibilității și implicarea participanților cu oportunități reduse la mobilități.

Lista prezentată mai jos nu este exhaustivă. Aceasta poate fi privită ca o referință în adoptarea măsurilor dedicate includerii și diversității la nivelul universităților.

PROBLEME DE SĂNĂTATE

Boli grave, cronice sau alte situații medicale direct legate de sănătatea fizică sau mintală a participantului, care împiedică participarea acestuia la mobilitate în condiții standard. Ex: boli cronice, care necesită tratament medicamentos și analize periodice.

DIZABILITĂȚI

Dizabilități fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale care pot împiedica participarea deplină și efectivă a unui student/membru al personalului la mobilități Erasmus+, în raport cu alte persoane.

BARIERE ECONOMICE

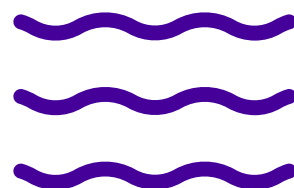
Studenți cu un nivel de trai scăzut și venituri mici sau lipsă, studenți care trebuie să lucreze pentru a se întreține, care depind de sistemul de protecție socială etc.

BARIERE LEGATE DE SISTEMELE DE EDUCAȚIE ȘI FORMARE

Deși pot fi legate și de circumstanțele personale, dificultățile educaționale se datorează în mare parte unui sistem educațional care creează limitări structurale și/sau nu ține seama pe deplin de nevoile specifice ale individului.

Persoanele se pot confrunța, de asemenea, cu bariere în calea participării atunci când structura programelor de învățământ face dificilă mobilitatea în scopul învățării sau al formării în străinătate, ca parte a studiilor lor.

Limitări apărute din cauza sistemului educațional, care nu ține cont de nevoile specifice ale participantului și categoriei sociale din care acesta face parte, iar programa nu este adaptată nevoilor.

BARIERE SOCIALE

Dificultățile de adaptare socială, circumstanțele familiale, competențele sociale limitate, comportamentul antisocial, marginalizarea socială pot fi considerate bariere sociale în calea includerii. Ex: studenți foști delincvenți (consumatori de droguri sau alcool), cu trecut de violență în familie sau adicții ale părinților, aflați în situația de a fi prima persoană din familie cu acces la învățământ universitar, cu calitate de unic părinte și susținător financiar al familiei.

BARIERE GEOGRAFICE

Traitul în zone îndepărtate sau rurale, în regiuni periferice / ultraperiferice, în suburbii, în zone mai puțin deservite (transport public limitat, facilități precare) poate constitui o barieră.

Alte dificultăți pot decurge din transferabilitatea limitată a serviciilor (în special a sprijinului pentru persoanele cu oportunități reduse), care trebuie să fie „mobile” pentru a putea urma participării atunci când se deplasează într-un loc îndepărtat sau, cu atât mai mult, în străinătate.

BARIERE LEGATE DE DISCRIMINARE

Barierile pot apărea ca urmare a discriminărilor legate de gen, vârstă, etnie, religie, convingeri, orientare sexuală, dizabilități sau factori intersecționali (o combinație a uneia sau mai multora dintre barierele legate de discriminare menționate).

BARIERE CULTURALE

Diferențele culturale pot descuraja persoanele și pot limita într-o anumită măsură beneficiile participării lor.

Astfel de diferențe pot reprezenta bariere semnificative în calea învățării în general și cu atât mai mult pentru persoanele care nu cunosc limba și/sau cultura unei țări, persoane care trăiesc în comunități conservatoare din punct de vedere cultural.

Aceste diferențe culturale îi pot împiedica pe potențialii studenți să participe la mobilități sau să solicite sprijin prin intermediul programului, constituind prin urmare un obstacol în calea integrării. Ex: studenți imigranți sau refugiați, studenți care aparțin minorităților naționale sau etnice etc.

AVÂND ÎN VEDERE BARIERELE IDENTIFICATE, UNIVERSITĂȚILE SUNT ÎNCURAJATE SĂ DEZVOLTE ȘI SĂ IMPLEMENTEZE STRATEGII DE INCLUDERE ȘI DIVERSITATE PROPRII, ÎN URMA UNEI ANALIZE DE NEVOI.

PARTICIPANȚI CU OPORTUNITĂȚI REDUSE

**în cadrul mobilităților
Erasmus+ / învățământ
superior**

Principii asumate de universități și studenți

Carta Erasmus pentru Învățământul Superior (ECHE) 2021-2027 oferă cadrul general de calitate pentru activitățile de cooperare europeană și internațională pe care o instituție de învățământ superior le poate desfășura în cadrul programului Erasmus+.

Aceasta prevede angajamentele asumate de o universitate care participă la programul Erasmus+ de a se adresa grupurilor subreprezentate în activitățile de mobilitate prin strategii de includere:

„Să respecte pe deplin principiile nediscriminării, transparenței și includerii prevăzute în programul Erasmus+.

Să ofere acces și oportunități egale și echitabile participanților actuali și viitori din toate mediile, acordând o atenție deosebită includerii celor care beneficiază de mai puține oportunități.

...

Să pună în aplicare prioritățile programului Erasmus+: prin încurajarea participării persoanelor cu mai puține oportunități în cadrul programului.”

Carta Studentului Erasmus+ reflectă valorile și prioritățile europene – egalitatea de șanse și de acces, includerea, diversitatea și echitatea, transformarea digitală, dezvoltarea durabilă și cetățenia activă – și stabilește drepturile și obligațiile participanților înaintea, în timpul și după terminarea mobilităților:

„Aveți dreptul să primiți același tratament ca studenții/angajații din țara de origine și să nu fiți discriminat(ă) pe motive de vârstă, origine etnică, rasă, naționalitate, apartenență la o minoritate națională, cultură, limbă, sex, orientare sexuală, stare civilă, responsabilități de îngrijire sau responsabilități parentale, boală, abilități sau handicap, starea de sănătate mintală, starea de sănătate, aspectul fizic, originea socio-economică, religia sau afilierea religioasă sau lipsa acesteia, afiliere politică sau opinii politice sau lipsa acestora sau orice altă diferențiere irelevantă.

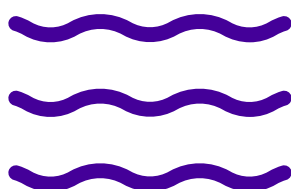
...

Aveți dreptul să primiți în continuare aceleași burse de studii sau împrumuturi din partea țării de origine în timpul perioadei petrecute în străinătate. Aveți dreptul la sprijin financiar suplimentar, sub formă de finanțare suplimentară, dacă sunteți un participant cu mai puține oportunități sau dacă alegeți să călătoriți cu mijloace de transport ecologice.”

Criterii de încadrare în categoria „oportunități reduse”

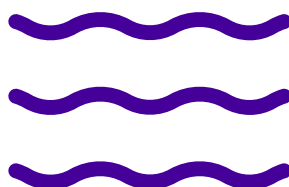
Încadrarea participanților în categoria „oportunități reduse” se realizează cu respectarea legislației naționale în vigoare, a normelor și reglementărilor interne ale universităților. Ordinul nr. 6463 din 2 octombrie 2023 stabilește la nivel național criteriile generale pentru acordarea burselor și a altor forme de sprijin financiar de la bugetul de stat pentru studenții și cursanții din învățământul superior de stat (învățământ cu frecvență), după cum urmează:

- studenții orfani de unul sau ambii părinți, studenții care provin din familii monoparentale sau studenții proveniți din centre de plasament și care nu realizează venituri peste plafonul pentru acordarea bursei sociale;
- studenții bolnavi de tuberculoză, care se află în evidența unităților medicale, pe perioada tratamentului tuberculostatic, diabet insulino-necasant, boli maligne, sindroame de malabsorbție severe, boală cronică de rinichi în program de dializă, astm bronșic persistent, moderat sau sever, epilepsie grand mal, cardiopatii congenitale, hepatită cronică cu fibroză avansată (stadiu F3 sau F4), glaucom, miopie gravă, boli imunologice autoimune în forme severe, boli rare, tulburări din spectrul autist, boli hematologice severe care necesită tratament continuu sau spitalizări frecvente, surditate bilaterală, fibroză chistică, cei infectați cu virusul HIV sau bolnavi de SIDA și cei cu deficiențe locomotorii severe, fără a se lua în considerare nivelul venitului mediu pe membru de familie;
- studenții a căror familie nu a realizat în cele 12 luni înainte de începerea semestrului/anului universitar un venit lunar net mediu per membru de familie mai mare decât salariul de bază minim net pe economie.

În ceea ce privește organizarea mobilităților Erasmus+ în domeniul universitar, toate universitățile participante trebuie să urmeze criteriile stabilite de ANPCDEFP în cadrul Apelului Național Erasmus+ publicat anual . Pentru Apelul 2025, un participant cu oportunități reduse este cel care se încadrează într-una sau mai multe dintre următoarele categorii:

- student care beneficiază de o bursă socială sau care se califică/îtrunește condițiile pentru a beneficia de o bursă socială acordată de instituția de învățământ superior la care acesta este înmatriculat, conform Ordinului ME 6463/2023;
- student care este orfan de unul sau ambii părinți;
- student care provine dintr-o familie monoparentală (din motive de deces, dispariție, încarcerare a celuilalt părinte sau neregistrare prin certificatul de naștere);
- student care intră în categoria „primului student din familie” (însemnând că nu deține deja o diplomă de licență, părinții săi nu au obținut o diplomă de studii universitare, dar poate avea frați / surori care sunt deja studenți la universitate / au absolvit deja o universitate);
- persoană cu dizabilitate (în care sunt incluse deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale) sau probleme de sănătate (în care sunt incluse boli grave, boli cronice sau orice altă situație legată de sănătatea fizică sau mintală care împiedică participarea unei persoane la program);
- persoană a cărei familie nu a realizat un venit lunar net mediu per membru de familie mai mare decât salariul de bază minim net pe economie în cele 12 luni înainte de depunerea documentelor justificative;
- persoană cu calitate de unic părinte (care își crește singur copilul minor din motive de deces, dispariție, încarcerare a celuilalt părinte sau neregistrare prin certificatul de naștere);
- persoană de etnie romă;
- persoană cu statut de migrant sau refugiat.

În cazul participanților outgoing, aceste categorii se aplică și participanților de altă naționalitate decât cea română, care sunt selectați pentru participarea la o mobilitate. În cazul participanților incoming finanțați de beneficiar (proiecte KA171-HED), evaluarea încadrării în categoria „oportunități reduse” este realizată de instituția/organizația de trimitere sau de beneficiar.

Categoriile de participanți cu oportunități reduse pot include atât studenții, cât și personalul didactic și administrativ din universități, după cum reiese din modul în care sunt formulate criteriile. Un cadru didactic nu este eligibil pentru „top-up” pentru oportunități reduse, dar acesta poate fi o persoană care suferă de o dizabilitate, care are calitate de unic părinte etc.; în acest caz, participantul poate fi inclus în grupul țintă și raportat în cadrul mobilității în categoria de oportunități reduse aplicabilă, iar la cerere, poate beneficia de sprijin pentru includere destinat participanților.

Deși Ordinul nr. 6463/2023 se adresează instituțiilor de învățământ de stat, criteriile prevăzute pentru mobilități Erasmus+ în Apelul Național **se aplică deopotrivă universităților de stat și private**, care au responsabilitatea de a elabora propriile regulamente interne pentru încadrarea participanților în categoria de oportunități reduse și de a le aplica în procesul de selecție pentru mobilități, fiind încurajată, în stabilirea criteriilor de selecție, prioritizarea participanților cu oportunități reduse.

Pentru **raportarea corectă a participanților cu oportunități reduse**, în platforma Beneficiary Module se bifează opțiunea „Participant with fewer opportunities”; în secțiunea „Fewer Opportunities” a proiectului, trebuie raportată încadrarea participanților în categoriile de oportunități reduse reprezentate de principalele bariere adresate de prioritatea Includere și diversitate a programului Erasmus+. Pentru fiecare categorie aplicabilă, se completează numărul participanților care s-au încadrat în aceasta. Dacă unui participant i s-au aplicat mai multe categorii, acesta trebuie încadrat/numărat o singură dată în categoria principală care i se aplică.

Documente justificative pentru încadrarea în categoria „oportunități reduse”

Încadrarea membrilor grupului țintă în categoria „oportunități reduse” pentru acordarea sumelor suplimentare aferente poate fi realizată, cu respectarea legislației naționale și a normelor programului Erasmus+, în baza următoarelor tipuri de documente recomandate (lista nu este una exhaustivă):

	Grup țintă	Documente necesare
1	Student care beneficiază de bursă socială sau se califică/întreunește condițiile pentru a beneficia de o bursă socială acordată de instituția de învățământ superior la care acesta este înmatriculat	Documente care atestă încadrarea în condițiile de acordare a burselor sociale conform Ordin nr. 6463/2023; alte documente la decizia universității
2	Persoane cu dizabilități (fizice, mintale, senzoriale) și/sau care suferă de probleme de sănătate (boli cronice etc.)	Dosar medical/documente medicale, eliberate de medic specialist; certificat de încadrare în grad de handicap; alte documente la decizia universității
3	Student orfan de un părinte sau care provine dintr-o familie monoparentală (din motive de deces, dispariție, încarcerare a celuilalt părinte, nerecunoaștere prin certificatul de naștere)	Acte stare civilă părinte; certificat deces părinte; dovadă încarcerare sau decizia menținerii stării de arest; raport anchetă socială (părinți dispăruți); alte documente la decizia universității
4	Student aflat în situația de a fi prima persoană din familie cu acces la învățământ universitar, înmatriculată la o instituție de învățământ superior și care urmează studii universitare de licență	Declarație pe proprie răspundere (cu specificarea și asumarea respectării legislației naționale în vigoare); acte studii părinți; copie CI; alte documente la decizia universității
5	Persoană a cărei familie nu a realizat un venit lunar net mediu per membru de familie mai mare decât salariul de bază minim net pe economie în cele 12 luni înainte de depunerea documentelor justificative	Adeverință de venit pentru fiecare membru al familiei; declarație pe proprie răspundere (cu specificarea și asumarea respectării legislației naționale în vigoare); raport anchetă socială (părinți dispăruți); alte documente la decizia universității

	Grup țintă	Documente
6	Persoană cu calitate de unic părinte (care își crește singur copilul minor din motive de deces, dispariție, încarcerare a celuilalt părinte sau nerecunoaștere prin certificatul de naștere);	Certificat deces părinte; raport anchetă socială (părinți dispăruți); dovadă încarcerare/menținere stare arest; certificat de naștere cu tată nedeterminat (natural); alte documente la decizia universității
7	Persoană de etnie romă	Adeverință organism abilitat; declarație pe proprie răspundere (cu specificarea și asumarea respectării legislației naționale în vigoare); alte documente la decizia universității
8	Persoană cu statut de refugiat sau migrant	Permis de ședere; copie CI inițial; adeverință de la instituții abilitate pentru obținerea CI în România; alte documente la decizia universității

Sume suplimentare „top-up” pentru participanți cu oportunități reduse

Pentru sprijinirea studenților cu oportunități reduse, participanții eligibili pot primi sume suplimentare la grantul Erasmus+, conform normelor în vigoare ale programului, a contractului financiar semnat între AN și universitate și anexelor aferente. Studenții și proaspăt absolvenții cu oportunități reduse selectați pentru o mobilitate de lungă durată sau de scurtă durată sunt eligibili pentru acordarea unei sume suplimentare „top-up” la grantul Erasmus+.

Conform prevederilor Anexelor 2 și 3 la contractul financiar, quantumul sumei suplimentare „top-up” se stabilește în funcție de durata de activitate a mobilității:

1. pentru mobilități de scurtă durată cu durata între 5 – 14 zile: 100 Eur/mobilitate
2. pentru mobilități de scurtă durată cu durata între 15 – 30 zile: 150 Eur/mobilitate

3. pentru mobilități de lungă durată cu durata între 2 – 12 luni: 250 Eur/lună

Pentru raportare, în platforma Beneficiary Module se bifează opțiunea „Participant with fewer opportunities”, iar în secțiunea „Individual support” se selectează „Participant with a top-up amount for fewer opportunities”. Grantul total se calculează automat în funcție de durata mobilității (pe termen lung sau pe termen scurt).

Bursa socială, de studiu, de excelență sau alte stimulente primite de studenți de la universitatea de trimitere se mențin pe toată durata mobilității. Acordarea unei sume suplimentare „top-up” pentru mobilitatea Erasmus+ nu trebuie să influențeze sau să afecteze sub nicio formă acordarea altor tipuri de sprijin oferite de universitatea de trimitere.

Participanți la mobilități incoming din Ucraina

În contextul agresiunii militare a Federației Ruse asupra Ucrainei, Agenția Națională din România a transmis Birourilor Erasmus+ în iunie 2022 îndrumări privind măsurile comunicate de DG EAC din cadrul Comisiei Europene, care vizează posibilitatea de adaptare a proiectelor de mobilitate Erasmus+ în domeniul universitar la acest context. Una dintre aceste măsuri a vizat introducerea posibilității de a organiza mobilități incoming pentru toate categoriile de participanți dinspre Ucraina către România în cadrul proiectelor KA131-HED.

Totodată, în contextul acestor măsuri excepționale, studenții incoming din Ucraina (în proiecte KA131-HED și KA71-HED), care participă la mobilități de lungă durată sau de scurtă durată, sunt încadrați în categoria „oportunități reduse” și beneficiază de suma suplimentară aferentă pe toata durata mobilității, în funcție de durata acesteia. Introducerea măsurilor excepționale poate fi pusă în aplicare la solicitarea beneficiarului de încheiere a unui act adițional la contractul de finanțare pentru un proiect KA131-HED sau KA171-HED.

Sprijin pentru transport pentru studenți cu oportunități reduse

Beneficiază de grant pentru transport (cost unitar în funcție de banda de distanță și de categoria mijlocului de transport utilizat) studenții și proaspăt absolvenții cu oportunități reduse (care beneficiază de bursă socială sau se califică pentru a beneficia) selectați pentru o mobilitate de scurtă durată, respectiv studenții și proaspăt absolvenții care desfășoară o mobilitate către/dinspre o țară terță care nu este asociată la program din regiunile 1 - 12.

Pentru transport standard, aceștia pot primi până la maximum 2 zile de sprijin individual suplimentar (pentru o zi de transport înainte de activitate și o zi de transport după activitate) necesare efectuării călătoriei dus-întors, dacă este cazul. Dacă mijlocul de transport ales de participanți se încadrează în categoria „green-travel”, aceștia sunt eligibili pentru grant de transport aferent acesteia și pot

primi, dacă este cazul, până la maximum 4 zile de sprijin individual suplimentar pentru zilele de transport necesare efectuării călătoriei dus-întors. Începând cu Apelul Național 2024, toți participanții la mobilități studențești sunt eligibili pentru a primi sprijin pentru transport.

Cei care optează pentru utilizarea mijloacelor de transport din categoria „non-green travel” pentru efectuarea deplasării pot primi până la maximum 2 zile de sprijin individual suplimentar (pentru o zi de transport înainte de activitate și o zi de transport după activitate) necesare efectuării călătoriei dus – întors; studenții care optează pentru utilizarea mijloacelor de transport din categoria „green travel” pentru efectuarea deplasării pot primi până la maximum 6 zile de sprijin individual suplimentar pentru zilele de transport necesare efectuării călătoriei dus-întors.

Sprijin pentru includere destinat participanților

Dacă o persoană are o dizabilitate sau alte probleme de sănătate, care împiedică participarea sa la mobilitate în lipsa unui sprijin financiar suplimentar, beneficiarul poate solicita Agenției Naționale sprijin pentru includere destinat participanților pentru acoperirea costurilor suplimentare sau poate transfera sumele necesare cu respectarea prevederilor contractului de finanțare și anexelor acestuia.

Dacă înaintea începerii propriu-zise a mobilității este necesară o vizită pregătitoare a participantului pentru buna planificare și desfășurare a acesteia, participantul poate solicita fondurile necesare pentru realizarea acestei deplasări.

Participantul la mobilitate poate solicita sprijin financiar și pentru acoperirea costurilor unui însoțitor (conform actelor medicale doveditoare sau nevoilor descrise).

În acest caz:

1. finanțarea pentru primele 60 de zile de mobilitate se bazează pe costurile unitare pentru mobilitatea personalului (transport și sprijin individual); la întoarcerea în țară, însoțitorul trebuie să prezinte un document semnat de universitatea/organizația gazdă, care atestă perioada în care acesta a însoțit participantul;
2. dacă șederea în străinătate depășește 60 de zile, începând cu cea de-a 61-a zi de mobilitate, finanțarea se calculează pe bază de costuri reale.

Participantul trebuie să estimeze cât mai aproape de realitate costurile suplimentare solicitate. Totodată, acesta își asumă în scris prezentarea documentelor justificative pentru toate cheltuielile suplimentare realizate la întoarcerea din mobilitate (facturi fiscale, bonuri etc.);

- acte/documente medicale valide care demonstrează nevoia suplimentării grantului (ex: copia certificatului de încadrare în grad de handicap, scrisoare medicală care recomandă urmarea unui tratament specific pe perioada mobilității sau accesul la anumite servicii medicale etc.);
- adresa universității către Agenția Națională, în care beneficiarul specifică numărul contractului financiar, detaliază cererea participantului și solicită fie suplimentarea grantului proiectului cu suma necesară, fie menționează că va realiza transfer de fonduri între categorii bugetare pentru acoperirea sumei, conform normelor contractuale.

Pe durata mobilității, participantul poate reveni cu o nouă solicitare de sprijin financiar suplimentar sau alte modificări necesare, caz în care aprobarea cererii urmează pașii descriși anterior. După încheierea mobilității, nu se mai poate face nicio modificare asupra acordării sprijinului pentru includere.

Toate documentele necesare aprobării unei cereri se transmit de către beneficiar prin e-mail expertului AN responsabil de proiect. După analizarea cazului, beneficiarul este înștiințat prin adresă oficială asupra acceptării sau respingerii solicitării de suplimentare a grantului, precum și asupra grantului aprobat. Dacă beneficiarul a solicitat suplimentarea grantului proiectului și aceasta este admisă, se întocmește un act adițional la contractul de finanțare încheiat între beneficiar și Agenția Națională.

Pe durata mobilității, participantul poate reveni cu o nouă solicitare de sprijin financiar suplimentar sau alte modificări necesare, caz în care aprobarea cererii urmează pașii descriși anterior. După încheierea mobilității, nu se mai poate face nicio modificare asupra acordării sprijinului pentru includere.

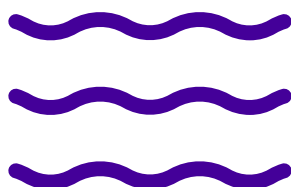
Costurile suplimentare eligibile sunt strict legate de nevoile speciale ale participanților și mecanismul de finanțare este bazat pe costuri reale. La întoarcerea din mobilitate, participantul trebuie să prezinte dovezile cheltuielilor efectuate (bonuri, facturi, bilete etc.) ca parte a procesului de decont la nivelul universității. Cheltuielile suplimentare, sumele necheltuite și sumele nejustificate conform cererii aprobate nu se decontează.

În urma realizării decontului, sumele suplimentare alocate pentru includere și nejustificate pe bază de costuri reale pot fi transferate de beneficiar către alte categorii bugetare pentru mobilități, cu respectarea prevederilor Contractului de finanțare și a anexelor la contractul de finanțare. În acest caz, beneficiarul trebuie să transmită prin e-mail expertului de proiect o notificare de transfer.

Pentru raportarea sprijinului pentru includere pentru participanți, în platforma Beneficiary Module se bifează opțiunea „Participant with fewer opportunities”, în câmpul „Inclusion support for participants” se introduce valoarea aprobată a suplimentării (după finalizarea mobilității, se va actualiza cu suma finală decontată pe bază de cost real de către participant).

Studentii corect raportați în această categorie beneficiază și de suma suplimentară „top-up” pentru oportunități reduse în funcție de durata mobilității, astfel că în secțiunea „Individual support” se bifează și opțiunea „Participant with a top-up amount for fewer opportunities”. Grantul total se calculează automat în platformă.

Pentru fiecare mobilitate raportată cu sprijin pentru includere destinat participanților, universitatea primește sprijin pentru includere destinat organizațiilor, respectiv 100 EUR/mobilitate în Apelul 2023 sau 125 EUR/mobilitate în Apelul 2024. Categoria bugetară „Inclusion support for organisations” (Sprijin pentru includere destinat organizațiilor) este independentă de Sprijinul Organizatoric pentru Mobilități, dar este bazată pe sumă forfetară și i se aplică aceleași principii privind cheltuirea fondurilor.

Sprijin financiar complementar prin Programul Educație și Ocupare

Recomandăm beneficiarilor să aibă în vedere și Apelul „Sprijin financiar suplimentar destinat studenților cu oportunități reduse care participă la mobilități studențești Erasmus+” lansat la nivel național prin Programul Educație și Ocupare (PEO) finanțat prin Fondul Social European Plus (FSE+), gestionat de Autoritatea de Management pentru Programul Educație și Ocupare 2021-2027.

Principala activitate eligibilă sprijinită în cadrul prezentelor apeluri de proiecte vizează acordarea unui sprijin financiar suplimentar față de grantul Erasmus+ universităților participante la Program, în vederea suplimentării granturilor Erasmus+ pentru studenții cu oportunități reduse înmatriculați în aceste universități la programele de studii ISCED 5-8. Sprijinul financiar al studenților cu oportunități reduse vizează acordarea unei burse pentru mobilitate (de tip *top-up*) finanțată din FSE+ și suplimentarea grantului de sprijin individual pentru mobilități de studiu și/sau plasament acordat prin Programul Erasmus+, cu încadrarea în următoarele plafoane:

- 500 Euro / lună pentru o mobilitate fizică de lungă durată (2-12 luni). Valoarea totală a bursei acordate se calculează prin înmulțirea numărului de luni întregi de prezență în format fizic per student cu 500 euro; în cazul unei luni incomplete, valoarea bursei se calculează prin înmulțirea numărului de zile din luna incompletă cu 1/30 din 500 Euro (dacă suma rezultată include zecimale, va fi rotunjită la cel mai apropiat număr întreg);
- 500 Euro (sumă fixă/o singură contribuție) pentru o mobilitate fizică de scurtă durată (5-30 zile).

Câteva clarificări adiționale referitor la sprijinul financiar acordat din PEO FSE+:

- Grupul țintă care poate beneficia de sprijin din PEO FSE+ nu este identic cu cel care poate beneficia de sprijin prin Programul Erasmus+. Criteriile de încadrare în categoria de oportunități reduse prin PEO FSE+ se adresează unui grup țintă ușor redus, iar proaspăt absolvenții, care pot participa la mobilități de plasament, nu reprezintă categorie de grup țintă eligibil în cadrul apelurilor de proiecte finanțate prin FSE+. În aceste cazuri, sprijinul suplimentar poate fi solicitat/acordat din proiectul Erasmus+. O universitate care va implementa în paralel proiecte de mobilitate Erasmus+ și proiecte PEO FSE+ va trebui să acorde mare atenție condițiilor specifice de acordare a sumei suplimentare „top-up” eligibile și să informeze corect participanții.

- ✓ Pentru evitarea dublei finanțări din fonduri UE, beneficiarul trebuie să țină cont de faptul că sprijinul financiar acordat din PEO FSE+ are rolul de a înlocui suma suplimentară „top-up” acordată în proiectul Erasmus+. Sprijinul pentru includere destinat participanților se va acorda în continuare din fonduri Erasmus+, la cerere, fără să fie afectat de bursa de mobilitate suplimentară din PEO FSE+, această situație nefiind considerată „dublă finanțare”, întrucât regulile Erasmus+ permit cumularea celor două tipuri de sprijin.
- ✓ O persoană poate beneficia o singură dată de bursa de mobilitate acordată din FSE+ pentru participarea la o mobilitate Erasmus+ pentru studenți.
- ✓ Acest sprijin PEO FSE+ poate fi acordat studenților cu oportunități reduse care realizează mobilități outgoing, adică cei care pleacă din România în mobilitate către orice altă țară eligibilă în Programul Erasmus+ în cadrul proiectelor KA131-HED sau KA171-HED. Sprijinul nu poate fi acordat studenților incoming, care vin în România în mobilitate și sunt finanțați de beneficiar (prin proiecte KA171-HED).

Raportarea participanților care primesc sprijin financiar acordat din PEO FSE+ se realizează conform cerințelor contractuale pentru proiectele respective.

În ceea ce privește raportarea către Agenția Națională a participanților care beneficiază de sprijinul financiar complementar acordat din PEO FSE+, în platforma Beneficiary Module se bifează doar opțiunea „Participant with fewer opportunities” și în câmpul „Other EU grant” se introduce valoarea sprijinului financiar acordat din PEO FSE+. Adicional, poate fi adăugată o mențiune referitoare la finanțarea PEO FSE+ în secțiunea „Mobility Activity Comments”.

Atenție: în aceste cazuri nu se bifează opțiunea „Participant with a top-up amount for fewer opportunities” care duce la situația de dublă finanțare din fonduri UE (cumulare top-up din fonduri Erasmus+ și PEO FSE+).

MĂSURI PENTRU SPRIJINIREA INCLUDERII ȘI DIVERSITĂȚII

Măsuri pentru sprijinirea includerii și diversității

- ✓ informațiile privind implementarea programului Erasmus+ în universități trebuie să fie **actualizate și publicate** într-o secțiune dedicată pe pagina a web a universității, ușor accesibilă tuturor categoriilor de participanți;
- ✓ identificarea din timp a persoanelor din **grupurile țintă** de către departamentele specializate din cadrul universităților (de ex. departament social etc.);
- ✓ stabilirea unui **ofițer/responsabil de includere** la nivelul universității, pentru informarea, consilierea și sprijinirea participanților cu oportunități reduse (inclusiv a celor cu nevoi specifice);
- ✓ **formarea** cadrelor didactice cu privire la nevoile suplimentare ale participanților cu oportunități reduse;
- ✓ **informarea tuturor categoriilor de participanți**, inclusiv a studenților cu dizabilități auditive, vizuale sau locomotorii, asupra oportunităților de mobilitate într-un mod cât mai accesibil și adaptat nevoilor;
- ✓ realizarea unor **acțiuni pentru promovarea** mobilităților și includerea participanților cu oportunități reduse, cu implicarea studenților voluntari (de ex. ESN, asociații/organizații/ligi studențești);
- ✓ promovarea **mobilităților mixte de scurtă durată**, care pot mări încrederea în sine a participanților, ca prim pas către o mobilitate pe termen lung;
- ✓ organizarea de **vizite pregătitoare** pentru informarea asupra facilităților și sprijinului oferite de universitatea / organizația parteneră / gazdă și stabilirea din timp a detaliilor organizatorice;
- ✓ înregistrarea universității pe platforma <https://inclusivemobility.eu/>, care conține informații despre includere și serviciile de sprijin oferite studenților internaționali de către instituțiile de învățământ superior, Agențiile Naționale și Ministerele Educației; platforma își propune să ofere studenților cu dizabilități informațiile de care au nevoie pentru a studia în străinătate;
- ✓ consultarea materialelor și documentației oferite de [**SALTO Inclusion and Diversity**](#) ([**Education & Training**](#));
- ✓ aplicarea aceluiași măsuri de sprijin și în cazul cadrelor didactice și personalului auxiliar cu oportunități reduse;
- ✓ alinierea măsurilor la strategiile de includere la nivel național, european sau altele relevante.

RESURSE DE AUTO-EVALUARE DIN PERSPECTIVA INCLUDERII & DIVERSITĂȚII

Mobility Inclusion Scan for Higher Education

Acest instrument permite autoevaluarea privind mobilitățile incluzive Erasmus+ în universitatea dumneavoastră. Este un instrument informal ce va permite reflecția asupra temei includere&diversitate.

Inclusive Mobility self-assessment tool

Acest instrument este o modalitate informală (nefiind validat ca instrument de testare psihometrică) de a reflecta asupra propriilor abordări instituționale ale mobilității incluzive. Rezultatele sunt complet anonime și nu sunt stocate date personale.

STUDIU DE CAZ:

**UNIVERSITATEA
DE VEST DIN
TIMIȘOARA**

Universitatea de Vest din Timișoara (UVT) promovează principiile Erasmus+ referitoare la Includere și Diversitate și sprijină includerea tuturor categoriilor de participanți la mobilități începând din anul 2014.

Regulamentul privind organizarea mobilităților Erasmus+ Outgoing la Universitatea de Vest din Timișoara include **secțiuni dedicate tuturor categoriilor de oportunități reduse**, iar la nivelul universității a fost elaborată o procedură de suplimentare de grant pentru participanții cu nevoi speciale.

Pentru detalii privind accesibilitatea pentru studenți cu dizabilități și suport social în cadrul UVT, accesați [acest link](#).

Evenimentele de informare la nivelul universității sunt organizate pe tot parcursul anului și sunt adaptate grupurilor țintă. Acestea includ informații administrative privind participarea la mobilități, aspecte inter-culturale, financiare (inclusiv privind acordarea suplimentărilor de grant pentru oportunități reduse și a sprijinului pentru includere destinat participanților), de care beneficiază inclusiv studenții internaționali eligibili înmatriculați în universitate. Informațiile sunt prezentate sub formă de afișe, pliante de prezentare a oportunităților de mobilitate, postări pe rețelele de socializare, comunicări pe e-mail către comunitatea de studenți UVT etc.

Erasmus Student Network (ESN)

Timișoara este implicată în integrarea studenților incoming și participă activ la promovarea mobilităților outgoing, în cadrul evenimentelor de informare.

În cadrul **Alianței de Universități**

Europene UNITA din care **UVT** face parte, activează un grup de lucru cu întâlniri lunare pe tema mobilităților, cu scop de consultare și coordonare între membrii alianței pe diverse aspecte privind implementarea mobilităților, inclusiv din perspectiva includerii și diversității.

Proiectul alianței include activități pentru diversificarea și accesibilizarea mobilităților pentru toate categoriile de participanți în vederea facilitării experienței de învățare și formare cu caracter internațional și a integrării autentice în comunitate (**UNITA Seamless Mobility**).

Una dintre particularitățile alianței o reprezintă un tip unic de mobilitate internațională, **UNITA Rural Mobility**, cu scopul integrării în parcursul de formare al studenților și a destinațiilor din regiuni dezavantajate, în vederea sublinierii rolului mobilităților în dezvoltarea acestor regiuni și integrării lor într-un ecosistem educațional european.

Proiecte pe tema includerii sociale în care UVT a fost partener:

Institutional Change for International Exchange of Students with Disabilities

(2015-2016) a avut ca obiectiv creșterea oportunităților de dezvoltare personală și profesională a studenților cu dizabilități ca rezultat al participării la o mobilitate de studiu în străinătate, prin asigurarea unui cadru instituțional de susținere a acestora la instituțiile de învățământ superior implicate, în mod egal și similar;

The Social Inclusion of LGBT People. Public attitudes and evidence-based interventions to increase their quality of life

(2020-2024) cu 3 obiective: radiografia includerii sociale a persoanelor LGBT în România, creșterea capacității de gestionare a problemelor sau dificultăților prin adaptare și reducerea prejudecăților cadrelor didactice.

La nivelul UVT, a fost intensificat procesul de **accesibilizare a infrastructurii**. Câteva exemple în acest sens: covor tactil pe holuri pentru persoanele cu deficiențe de vedere, rampe și căi de acces pentru persoane cu dizabilități motrice, inscripții în alfabetul Braille pe ușile din cadrul universității, machete tactile pentru nevăzători în spațiile principale UVT (machete realizate în cadrul proiectului MapSense – Navigating the World by Touch). Mai mult decât atât, UVT duce înspre comunitate aceste preocupări privind accesibilizarea, un exemplu recent fiind Atlasul Geografic General Tactil.

EXPERIENȚE ALE UNOR STUDENȚI CU OPORTUNITĂȚI REDUSE

Sufăr de probleme renale și în 2016 am beneficiat de transplant de rinichi.

Totuși, în anul universitar 2021-2022 am participat la o mobilitate de studiu de 5 luni, în Portugalia, la Universitatea din Porto.

Cu sprijinul biroului Erasmus+ și al Agenției Naționale am beneficiat de suplimentare de grant pentru nevoi speciale, care mi-a permis să-mi urmez tratamentul, regimul alimentar și restul recomandărilor medicului curant cât am fost plecat.

Pot să spun că am putut să-mi realizez activitățile academice planificate, dar și să-mi ating obiectivele personale. Biroul de Relații Internaționale al Universității din Porto mi-a asigurat accesul la toate resursele pentru o experiență academică și culturală de succes: am primit sfaturi privind cazarea și transportul în comun, despre alimentație și sănătate, am avut acces liber la biblioteci. Mi-a fost asigurat accesul la servicii medicale de urgență, din fericire nu a fost cazul.

În Portugalia am trăit o experiență pozitivă, care m-a motivat să particip la o altă mobilitate, în Spania. Sunt profund recunoscător pentru sprijinul primit și recomand cu căldură experiența Erasmus+ tuturor studenților care doresc să se dezvolte pe plan profesional și personal.

Universitatea Vasile Alcesandri din Bacău, SMS la Universitatea din Porto (Portugalia)

După ce am participat la câteva sesiuni de informare organizate de Biroul Erasmus+, am devenit curioasă și interesată de oportunitățile de mobilitate.

Am aflat că studenții cu nevoi suplimentare sunt încurajați și ajutați financiar să participe la mobilități, așa că m-am decis să particip la selecție și... m-am ales cu o experiență de neuitat!

Sufăr de diabet zaharat insulino-dependent, am nevoie de tratament, de monitorizare și de dietă variată.

Suplimentarea de grant mi-a asigurat tratamentul pe perioada mobilității în Turcia, la Universitatea Istinye din Istanbul.

Experiența Erasmus+ m-a făcut să fiu mai independentă, m-a învățat să-mi gestionez mai bine bugetul și m-a îndemnat să fiu încrezătoare în propriile forțe.

Cred că programul Erasmus+ oferă tuturor studenților șansa unei experiențe internaționale de neegalat, atât de necesare formării profesionale, dar și o aventură de neuitat.

Universitatea Aurel Vlaicu din Arad, SMS la Universitatea Istinye din Istanbul (Turcia)

“

Am participat la două mobilități de studiu Erasmus+, în ciuda problemelor de sănătate.

La începutul anului 2019, m-am decis să plec în Spania pentru prima mea mobilitate. M-am informat din timp despre facilitățile oferite de universitatea Castilla la Mancha, pentru că mă deplasez în scaun cu roțile.

În primul rând, a trebuit să-mi conving părinții, care erau sceptici să mă lase să plec singură în străinătate. Din sesiunile de informare am aflat că pot primi sprijin financiar suplimentar pentru acoperirea nevoilor și că pot merge însoțită. Am ajuns la un compromis. Tata m-a însoțit în Ciudad Real, un mic orașel din centrul Spaniei, la sud de Madrid.

La începutul mobilității nu cunoșteam pe nimeni, am fost stresată din cauza cursurilor și examenelor, dar și îngrijorată din cauza mobilității mele reduse.

După aproape două luni, starea mea de spirit s-a îmbunătățit mult și am avut ocazia să merg în câteva excursii uimitoare.

Barcelona mi-a plăcut cel mai mult. Voluntarii din Spania și căldura de care au dat aceștia dovadă m-au făcut să devin eu înșami voluntar și să ajut studenții internaționali din universitatea mea.

În 2020 am fost în cea de-a doua mobilitate de studiu, în Franța, la Université la Lorraine.

Imediat după acomodare a urmat pandemia, apoi izolarea. Am învățat atunci să apreciez lucrurile cu adevărat simple, la care nu se gândea nimeni - o deplasare la supermarket, să-mi salut vecinii de pe balcon.

Din fericire nu am fost singură, l-am avut din nou pe tata lângă mine și acum mă pregătesc pentru o nouă aventură de mobilitate, din nou în Spania. Acum mă va însoți mama.

Voi ce așteptați?

“

Universitatea din Suceava, SMS la Universidad Castilla la Mancha (Spania); SMS la Université la Lorraine (Franța)

“

Sunt momente în care accepți situația pe moment și descoperi beneficiile unor experiențe după o bună bucată de vreme.

Privind în perspectivă, pot spune că experiența Erasmus+ a reprezentat un punct de cotitură al vieții mele. Încurajat de doi colegi am participat la o mobilitate de studii în Spania la Universidad Miguel Hernández de Elche.

Cu sprijinul biroului Erasmus+, am beneficiat de suplimentarea de grant pentru studenții cu oportunități reduse, care m-a ajutat mult pe perioada mobilității, din cauza cheltuielilor mari.

Nimeni nu știe cum îi va schimba viața o mobilitate, dar cred că ar trebui să afle cât mai mulți studenți!

“

Scoala Națională de Studii Politice și Administrative, SMS la Universidad Miguel Hernández de Elche (Spania)

“

Am auzit de multe ori expresia *Erasmus+ schimbă viați*. Eram cinică, până m-am decis să particip la o mobilitate de studiu. Chiar a fost o experiență care mi-a schimbat viața!

Am studiat în Republica Cehă imediat după sfârșitul pandemiei de COVID-19. Eram nerăbdătoare să încerc noul, să trăiesc în altă țară, să-mi fac prieteni noi, să trăiesc din nou. M-am simțit extraordinar să interacționez cu persoane din toată lumea.

În sesiunea de informare am aflat tot ce trebuia despre participarea la o mobilitate, inclusiv detalii despre ajutorul financiar suplimentar pentru studenți cu oportunități reduse, care mi-a fost de ajutor pe perioada mobilității.

Am locuit în Praga aproape un an de zile și după o perioadă de acomodare de aproape 3 luni, am început să mă descurc cu transportul în comun, să găsesc clădirile facultății, să mă gospodăresc în cămin. Cursurile s-au desfășurat în format hibrid, deci am putut să fiu prezentă la ore și să-mi cunosc profesorii și colegii. Am fost încurajată de la bun început să comunic constant și să gândesc liber.

Pot spune că mobilitatea mi-a schimbat viața: am devenit mai responsabilă, am învățat să-mi planific eficient timpul și bugetul, am fost prezentă la cursuri și am realizat activitățile academice fără să renunț la timpul liber și experimentarea culturii cehice.

Recomand cel puțin o experiență Erasmus+ din toată inima, oricui își dorește o schimbare pe toate planurile: academic, profesional, personal. Trebuie să îmbrățișăm necunoscutul!

”

Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, SMS la Charles University din Praga (Cehia)

CHECK LIST INCLUDERE & DIVERSITATE

Următorul exemplu de listă de verificare poate fi folosit pentru elaborarea sau actualizarea Strategiei de Includere și diversitate la nivelul universității și planificarea mobilităților. De exemplu, dacă în urma completării și analizării răspunsurilor sunt identificate aspecte care nu au fost luate în calcul și nu se regăsesc printre măsurile pentru sprijinirea includerii la nivelul universității, acestea pot fi re-evaluate, actualizate, aliniate la normele Erasmus+ și integrate în strategia adoptată de universitate.

	Da	Nu
• La nivelul universității este elaborată o Strategie de Includere și diversitate adresată studenților cu oportunități reduse	☐	☐
• Strategia conține o secțiune dedicată mobilităților Erasmus+	☐	☐
• Strategia este publicată și ușor accesibilă pe site-ul web al universității	☐	☐
• La nivelul universității există un departament social sau o structură specializată	☐	☐
• La nivelul universității este desemnat un ofițer de includere (Erasmus+)	☐	☐
• La nivelul universității există o procedură pentru depunerea reclamațiilor/contestațiilor rezultatelor de selecție	☐	☐
• La nivelul universității sunt elaborate proceduri privind managementul riscurilor pe perioada mobilității	☐	☐
• La nivelul universităților sunt desemnate persoane de contact în caz de urgență	☐	☐
• Procedura și criteriile de selecție sunt echitabile, transparente, publicate pe site-ul web al universității și incluse în prezentările adresate studenților	☐	☐
• Măsurile pentru sprijinirea studenților cu oportunități reduse/nevoi speciale sunt publicate pe site-ul web al universității	☐	☐
• Coordonatorii de mobilitate colaborează cu consilierii studenților/membrii personalului care lucrează direct cu studenții cu oportunități reduse	☐	☐
• Persoanele cu nevoi speciale și studenții cu oportunități reduse sunt identificate din timp	☐	☐
• Barierele studenților cu oportunități reduse sunt identificate din timp	☐	☐

	Da	Nu
• Nevoile suplimentare ale grupurilor țintă sunt identificate din timp	☐	☐
• Grupurile țintă (participanți cu oportunități reduse) sunt implicate în procesul de elaborare a măsurilor dedicate sprijinirii priorității Includere&Diversitate	☐	☐
• Reuniunile/eventimentele de promovare implică direct grupurile țintă	☐	☐
• Sunt organizate activități de conștientizare, cu implicarea organizațiilor studențești, experților în domeniu sau organizațiilor de profil	☐	☐
• Sunt promovate mobilitățile mixte de scurtă durată tuturor categoriilor de studenți	☐	☐
• Studenții cu oportunități reduse primesc sprijin financiar suplimentar (top-up, sprijin pentru includere destinat participanților)	☐	☐
• Au loc vizite pregătitoare la universitățile partenere pentru identificarea facilităților și serviciilor destinate participanților	☐	☐
• Facilitățile și serviciile medicale din universitatea gazdă și orașul destinație răspund nevoilor participanților	☐	☐
• Personalul universitar cu oportunități reduse primește sprijin financiar suplimentar (sprijin pentru includere destinat participanților)	☐	☐
• Se aplică aceleași măsuri de sprijin și cadrelor didactice, și personalului administrativ	☐	☐
• Cadrele didactice sunt instruite/formate asupra nevoilor specifice ale participanților cu oportunități reduse	☐	☐
• Comunicarea cu participanții este adaptată nevoilor acestora (ex. interpret mimico-gestual, software special etc.)	☐	☐
• Materialele de promovare sunt adaptate nevoilor participanților (ex. limbaj Braille, suport audio)	☐	☐
• Pregătirea studenților include aspecte lingvistice și inter-culturale	☐	☐
• Participanții cu oportunități reduse își prezintă experiența de mobilitate Erasmus+	☐	☐

PROFILUL OFITERULUI DE INCLÚDERE & DIVERSITATE

Stabilirea unui ofițer de includere la nivelul universității pentru informarea, consilierea și sprijinirea persoanelor cu nevoi speciale sau oportunități reduse poate reprezenta una dintre măsurile dedicate sprijinirii priorității Includere și Diversitate la nivelul universității.

În urma participării membrilor birourilor Erasmus+ din universități la formarea online dedicată priorității Includere și Diversitate în domeniul universitar (12-13 decembrie 2024) și a prelucrării ideilor expuse în grupurile de lucru din timpul evenimentului a rezultat următoarea propunere de „fișă a postului”, care poate servi ca punct de plecare în implementarea acestui rol în universități.

Misiunea ofițerului de includere

Misiunea ofițerului de includere ar putea fi de intermediere, de persoană de legătură între factorii de decizie la nivelul universităților, persoanele încadrate în grupurile țintă și părți terțe. În funcție de organizarea internă a universității și de posibilități, ofițerul de includere ar putea activa ca persoană resursă în cadrul biroului Erasmus+, în cadrul altor structuri deja existente (de ex. Centrul de orientare și consiliere în carieră etc.) sau într-un departament / serviciu / direcție specializat(ă). Ofițerul de includere și-ar asuma sarcina comunicării directe, deschise și confidențiale cu persoanele cu oportunități reduse privind barierele întâmpinate de acestea în procesul educațional - fizice, mintale, culturale, religioase, de gen etc.

Responsabilitățile ofițerului de includere

- Analizarea nevoilor comunității academice în privința vulnerabilităților și riscurilor legate de includere și diversitate;
- Identificarea persoanelor cu oportunități reduse și a nevoilor acestora la nivelul universității, centralizarea și monitorizarea grupurilor țintă;
- Propune structurilor de conducere elaborarea unor politici interne, regulamente sau strategii de includere pentru asigurarea unui mediu academic nediscriminatoriu, echitabil și incluziv;
- Evaluează și raportează conducerii universității și structurilor interne impactul măsurilor de includere;
- Asigură caracterul nediscriminatoriu și echitabil al procesului de selecție Erasmus+;
- Promovează oportunitățile de mobilitate, informează participanții, organizează sesiuni de formare/sensibilizare și evenimente pe tema includerii;
- Consiliază persoanele încadrate în grupurile țintă și dezvoltă planuri personalizate de sprijin;

- ✓ Susține dezvoltarea infrastructurii universității și crearea de facilități pentru grupurile dezavantajate;
- ✓ Colaborează direct cu toate facultățile și departamentele din cadrul universității etc.

Ce cunoștințe îi sunt necesare Ofițerului de includere?

- ✓ Legislație europeană și națională în domeniu;
- ✓ Aspecte privind finanțarea națională/europeană a persoanelor cu oportunități reduse și nevoi speciale;
- ✓ Reglementările interne ale universității privind Includerea și Diversitatea;
- ✓ Normele și prevederile Ghidului Programului Erasmus+;
- ✓ Termeni – cheie și tipuri de bariere în accesarea mobilităților;
- ✓ Experiență anterioară în lucrul cu grupurile țintă (poate fi o resursă valoroasă la nivelul universității);
- ✓ Elemente privind protecția datelor (GDPR) etc.

Care sunt competențele/abilitățile necesare îndeplinirii acestui rol?

- ✓ Comunicare interculturală;
- ✓ Abilități de negociere, persuasiune și mediere;
- ✓ Inteligență emoțională;
- ✓ Limbaj incluziv;
- ✓ Competențe de formare, training și facilitare;
- ✓ Competențe digitale (de ex. crearea de conținut digital accesibil, gestionare baze de date);
- ✓ Capacitate de analiză și sinteză;
- ✓ Adaptabilitate și flexibilitate;
- ✓ Confidențialitate și discreție etc.

Ce atitudine/comportament ar avea Ofițerul de includere?

- ☒ Empatie;
- ☒ Toleranță;
- ☒ Echitate;
- ☒ Răbdare;
- ☒ Perseverență;
- ☒ Deschidere către diversitate culturală;
- ☒ Proactivitate;
- ☒ Neutralitate în situații tensionate;
- ☒ Abordare obiectivă, bazată pe date și fapte concrete etc.

Cu cine lucrează direct ofițerul de includere?

Ofițerul de includere ar putea să colaboreze cu toate structurile universității:

- ☒ Serviciul/Departamentul Social;
- ☒ Biroul/Direcția Burse;
- ☒ Biroul Erasmus+;
- ☒ Profesorii tutori din fiecare facultate;
- ☒ Biroul de Relații Internaționale/responsabilul de relații internaționale;
- ☒ Secretariate;
- ☒ Departamentul/Serviciul Resurse Umane;
- ☒ Centrul de consiliere și orientare în carieră al universității etc.

Pentru abordarea holistică a includerii în universitate, elaborarea sau dezvoltarea unor măsuri incluzive eficiente și o bună informare privind Includerea și Diversitatea, ar putea fi utilă și consultarea altor categorii de părți interesate („stakeholders”):

- ✓ Studenți (români și internaționali) și personal didactic și administrativ ca foști participanți sau potențiali participanți la mobilități Erasmus+;
- ✓ Ligi/asociații studențești ca reprezentanți direcți ai studenților;
- ✓ Fundații, ONG-uri sau organizații internaționale care au ca principal domeniu de activitate Includerea și Diversitatea;
- ✓ Specialiști, consultanți sau experți în domeniu;
- ✓ Factori de decizie locali (primării, Consilii Județene etc.);
- ✓ Autorități naționale (ex. Ministerul Muncii, Familiei, Tineretului și Solidarității Sociale, Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități; Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați etc.).

Ce rezultate tangibile/plus-valoare ar aduce un astfel de rol în universitate?

- ✓ Identificarea din timp a persoanelor care pot fi încadrate în grupurile țintă și a nevoilor suplimentare ale acestora, în funcție de situația în care se regăsesc, în baza unor proceduri dedicate;
- ✓ Repartizarea cazurilor în funcție de nevoile identificate și soluționarea acestora de către departamentele specializate ale universității;
- ✓ Crearea unui plan de măsuri/strategii pentru susținerea Incluziei și Diversității la nivelul instituției;
- ✓ Prevenirea discriminării;
- ✓ Creșterea numărului de participanți la mobilități și a diversității acestora;
- ✓ Întărirea parteneriatelor cu instituții de învățământ superior sau organizații care constituie exemple de bună practică în domeniu;
- ✓ Dezvoltarea unei culturi organizaționale incluzive;
- ✓ Creșterea vizibilității oportunităților de mobilitate;
- ✓ Atragerea de fonduri suplimentare pentru proiecte de includere.

MATERIALE ȘI RESURSE UTILE

- ➔ Ghidul Erasmus+ și Apelul Național Erasmus+
- ➔ Carta Erasmus pentru Învățământul Superior (ECHE) 2021-2027
- ➔ Carta Studentului Erasmus+
- ➔ Cadrul de măsuri de incluziune pentru programele Erasmus+ și Corpul European de Solidaritate 2021-2027
- ➔ Strategia ANPCDEFP privind Includerea și Diversitatea
- ➔ Strategia Erasmus+ și ESC privind Includerea și Diversitatea
- ➔ Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei pentru perioada 2022—2027
- ➔ Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu handicap
- ➔ Strategia privind drepturile persoanelor cu handicap (2021-2030)
- ➔ Ordin nr. 6463/2023 din 2 octombrie 2023 privind aprobarea Criteriilor generale de acordare a burselor și a altor forme de sprijin financiar de la bugetul de stat pentru studenții și cursanții din învățământul superior de stat, învățământ cu frecvență
- ➔ Ghidul Solicitantului „Sprijin financiar suplimentar destinat studenților cu oportunități reduse care participă la mobilități studentești Erasmus+” finanțat prin Programul Educație și Ocupare
- ➔ SIEM technical recommendations to foster inclusion in Erasmus+ mobilities
- ➔ Implementation guidelines Erasmus+ and European Solidarity Corps Inclusion
- ➔ <https://inclusivemobility.eu/>
- ➔ Inclusive Mobility – Guidelines for higher education institutions
- ➔ Making mobility programmes more inclusive for students with disabilities
- ➔ Erasmus+ Mobility Inclusion scan (inclusiontool.nl)
- ➔ SALTO Inclusion and Diversity / Education & Training
- ➔ SALTO I&D Youth: Inclusion A to Z
- ➔ SALTO I&D Youth: Embracing Diversity
- ➔ Inclusion & Diversity Roadmap
- ➔ SALTO I&D Youth: ID Talks
- ➔ Secțiunea I&D de pe site-ul www.erasmusplus.ro

Material publicat de ANPCDEFP, Agenția Națională pentru Programe Comunitare în Domeniul Educației și Formării Profesionale, Departamentul Proiecte în Învățământul Universitar, 2025.

ANPCDEFP, Splaiul Independenței, nr. 313,
Biblioteca Centrală a UNST Politehnica București,
etajul 1, Sector 6, 060042, București, România.

Finanțat de Uniunea Europeană.
Punctele de vedere și opiniile exprimate aparțin ANPCDEFP și nu reflectă neapărat punctele de vedere și opiniile Uniunii Europene. Uniunea Europeană nu poate fi considerată răspunzătoare pentru acestea.